

annyira a reáliskolák tanítástervét? Hiszen az egész oly csekélység, hogy még a könyv aránytalan megnövekedtétől sem lehet tartani, mert legfeljebb egy nyomatott ívet tenne ki. De ekkor meg miért irtóznak nyelvtaníróink olyannyira ennek a nyilvánvaló szükségletnek eleget tenni? Bizonyára azért, mert abban a hitben élnek, hogy az olvasókönyvek szerkesztői végzik e tisztet. Csakhogy ezek ugyanazon a jogcímen a nyelvtanírókra, mint elméletírókra — s jogosan — hártják e munkát s a szomorú vége e húzódásnak csak az, hogy az Ihász-féle nyelvtanon kívül — mely azonban rengeteg terjedelme miatt meg nem bírható a középiskolában — a reáliskolák szükségleteinek megfelelő rendszeres magyar nyelvtanunk még nincs. Vajjon mikor lesz?

Nagyvárad.

DEMEK GYÖZÖ.

Bartók László Pædagogiai Értekezései.

I. Nyílt levél.

Örömmel olvastam a «*Magyar Pædagogia*» 1897. évi VI-ik évfolyama 9-iki számú becses folyóiratából «*Irodalom*» rovat alatt N. L. aláírással ellátott *Pædagogiai értekezések* című könyvemre vonatkozó bírálatot.

Ha a bírálat igazságos, bármily éles bonczkással végzik is a műtétet, bele kell nyugodnunk. De nem így áll a dolog akkor, ha valaki tájékozatlanul, elfogultan, és nem megfelelő igazsággal méri valamely műre bírálatát. Ezen esetben az illető mű szerzője köteles felszólalni, a felvilágosításokat s a helyreigazításokat megtenni; a tévedésre a bírálót figyelmeztetni. Minthogy szerény könyvemről habár dicséretet nem vártam volna is, de olyan hangon tartott nyilatkozatot, minőt a «*Magyar Pædagogia*» N. L. könyvbírálója tett, nem vártam, nem érdemeltem. Minthogy azon irmodorban tartott bírálat nemcsak könyvem, hanem régi írói jó hírnevem sértésére irányul, szó nélkül nem hagyhatom.

Ennek rectificálására kérem a tekintetes szerkesztő urat s becses folyóiratában az alábbi pár tiszteletteljes észrevételemet közölni sziveskedjék.

A könyv bírálója mindjárt a címét kifogásolja a könyvnek s inkább «*Tanügyi egyveleg*» címet adott volna neki. Azt hiszem, hogyha egy könyvnek ⁹/₁₀-de értekezésből áll — mint a jelen esetben áll az — helyesen adatott az *értekezések* címe. Aztán azt írja: «30 önálló cikk kissé sok is egy kötetben. Inkább kevesebb cikket és hosszabbakat kellett volna bele foglalni». Már engedje meg a bíráló, de nem arról kell szólni, hogy sok vagy kevés cikkből, rövid vagy hosszuból áll egy könyv; hanem arról, hogy felöleli-e és magában foglalja-e mind azt, a mit írója abban érvényre akart juttatni, tárgyát kimerítően, jól végezte-e? Hasznos munkát teljesített-e, vagy nem? Egyszóval az adott körülményekkel kell elszámolnia. Ha a bíráló a könyv legelső lapját figyelmesen elolvasta volna, bizonynyal a fent idézett naiv kérdéseket fel nem vetette volna.

Mert a könyv első lapja tisztán mondja, *hogy népoktatásügyünk helyes irányú emelkedését célozza e mű s mint ilyen népoktatásügyünk hü tükréül szolgál és annak körébe eső dolgokat tartalmazza.* Hogy ezt azon könyv be is váltotta, arra már a *«Magyar Paedagogia»* kérdés alatt lévő megjelént száma előtt jóval gróf Csáky Albin sajátkezüleg írott írónak küldött meleg hangú levelében elismerését nyilvánította, De nemcsak ő, hanem a legelterjedtebb jóhírnevű Budapesten megjelenő legtekintélyesebb szaklapok, mint a *«Néptanítók Lapja»* *«Népnevelők Lapja»* és a napi sajtó mind a legmelegebben, legelismerőbb szavakban nyilatkoztak e műről. Itten csak a *«Népnevelők Lapja»* ez évi október 16-án megjelent 42-ik számából ezen pár sort idézem: *«Paedagógiai értekezések.* Irta Bartók László. Már megemlékeztünk e műről, míg csak tervezetben volt meg s írója előfizetésre hívta fel az érdeklődőket. Most előttünk van a kész mű; hirtelenében nem is tudunk méltó dicséretet mondani róla s rábizzuk, hogy dicsérje a mű mesterét. Kivált tanító embernek igen sok hasznos tudnivalót tartalmaz. Szól először a nevelésről, egyes tárgyak tanításáról, majd a népoktatásügy különböző tényeiről, rövid magvas czikkeken».

Csak azon az egyen csudálkozom, hogy még eddig minden lap csak elismeréssel adózott, csak egyedül a *«Magyar Paedagogia»* nyilatkozott ezen könyvről ellenkezőleg.

Hogy a bíráló alaposan átolvasta a könyvet, azt onnan látom, hogy az életrajzokban előforduló pár sajtó szám hibát is észrevette, a mi ugyan boszantó. De az nem áll, hogy e könyv a sajtóhibáktól hemzseg, de sőt egy ilyen 200 lapra terjedő kötetnél, ha számba vesszük, alig 10—15 sajtóhiba fordul elő, a mi épen feltűnő kevés és író épen azért nem látta szükségesnek *a könyv végén a sajtólábak kijavítására sulyt fektetni.*

Arra nézve, hogy ezer meg ezer *«Gallimathias»* eseteivel találkozhatni e kötetben, fölkérem a bírálót, hogy ezen folyóirat lapján legalább sziveskedjék a kirívóbb ilyen esetekből egy néhányat felsorolni, azért is, hogy figyelmes olvasói tájékozva lehessenek, mert én egészen határozottan hiszem, hogy azon állítólagos *«Gallimathiasokkal»* nem szégyent, hanem dicsőséget fogok aratni, épen úgy, mint a bíráló a könyv, első czikkéből már idézett pár soros szép mondással megcselekedte azt.

Ezt azért is kérem, *mert könyvem második kiadását már január havában akarom sajtó alá rendezni s szeretném azt minél tökéletes formában kiadni s hálára kötelezne ezért szíves bírálóm.*

Arra nézve pedig *«hogy ilyen stílussal mai nap könyvet kiadni nem szabad. A magyar tanítóság sokkal miveltebb, semhogy ilyen prózával ki lehetne elégiteni»* az az észrevételem, hogy úgy látszik a bíráló stilistikai szempontból nem is vette bírálat alá könyvemet, hanem csak könnyedén odavetette azon mondását, mert hacsak kissé megfontolva olvassa bármely czikkét a könyvnek, könnyen meggyőződhetett volna arról, hogy nem is *közönséges prózával, hanem irodalmi nívóan álló prózával van* annak minden egyes sora írva. Kérem csak szépirodalmi író kezébe adni azon könyvet s azon szempontból tőle véleményt kérni, mert nem fogom magamat válasz adásával megszégyelni.

Arra nézve pedig, hogy *«A könyv tanúságot tesz a szerző buzgalmaról, ártatlan lelkesedéséről és egyszersmind gondolatvilágának szűk köréről és írói gyakorlatlanságáról»*, azt felelhetem, a ki 15 éve ujság-

írással keresi kenyerét; a kinek szépirodalmi munkái köteteket tesznek ki; a ki szépirodalmi lapokban másfél évtizeden keresztül munkálkodik, a kinek nemcsak prózai munkái, hanem költeményei a *Fővárosi Lapok*-ban is közöltetett; a ki mind e mellett német, francia, oláh, magyar nyelven ír, beszél, fordít, a ki főrangú grófi családoknál 10 éven át nevelősködött: arra s annak könyvére úgy hiszem *azon meggondolatlanul oda vetett szavak nem illenek*.

Különben nem csudálkozom ezen, hiszen úgy látszik ilyenek vagyunk mi magyarok, nemhogy örvidenénk annak, hogy valaki egy jó, eredeti hasznos könyvet igyekszik, talán anyagi áldozatok árán is ilyen sanyarú világban közkézre bocsátani s elismerés, hála helyett nem megérdemlő módon igyekszünk azt a sárga földig letiporni.

Hanem most mindezekről eltekintve is legmegdönthetlenebb bizonyítékom a mi könyvem hasznos volta felől tesz tanuságot, az, hogy az ország minden irányában nemcsak tanítói emberek, hanem mindenféle rangú és állású egyének oly érdeklél és rohamos gyorsasággal rendelték meg, hogy *pár hét alatt ezer példány fogyott belőle el*. Ez pedig jól megjegyzendő. A másik pedig az, hogy olyan tanintézeteknél, a hol több tanító is működik, ha egy megrendelte a könyvet, *nehány nap múlva a többi is után rendelte*. Ezek olyan érvek, hogy dícséretre nem szorulnak.

Marosvásárhely, 1897 decz. 5-én.

BARTÓK LÁSZLÓ.

II. A szerkesztő válasza.

E válasz még decemberben érkezett, de utolsó füzetünkben már nem tudtunk neki helyet szorítani, így maradt ez évre. Kedves kötelességünk kijelenteni, hogy az egész válasz, noha a szerző úr műve erősen volt bírálva, föltétlenül jóindulatú, mérsékelt és tisztés. Mindazáltal liberalismus volt részünkről e választ egész terjedelmében kiadni, nemcsak mert — kissé ugyan közvetve — tájékoztatlansággal, elfogultsággal és meggondolatlansággal vádolja bírálónkat, illetőleg bennünket, hanem főleg stilisztikai lelkiismeretünk tiltakozása miatt, és mert unalmas dolog egy tárgyra minduntalan s ily hosszasan visszatérni. Nem akarunk ezzel praecedentet alkotni, hanem épen e liberális eljárásunkkal, hogy még az ellenünk szóló erős felszólalásnak is tért nyitottunk, meg akarjuk a közvélemény előtt szilárdítani jövőre azt a jogunkat, hogy a meddő vitatkozásokat és a bírálatokra való céltalan visszatéréseket korlátozzuk. T. olvasóink bizonyynyal meg fognak nyugodni tárgyilagosságunkban, a mikor az ily felszólalások esetében élni fogunk szerkesztői jogunkkal.

A dolog érdemére térve, meg fogja engedni a t. szerző úr, hogy mivel a nyílt levél formáját választotta, de nem mondja meg, kihez intézi azt: azt a nézetet fogadjuk el, hogy ő nem bánja, akárki veszi magára a felszólalást: akár a szerkesztő, akár a bíráló. Nekünk is mindegy; mint-hogy azonban az incognito-czikkekért a szerkesztő a felelős, eleget teszünk a formának, s a nyílt levélre a szerkesztő adja meg a választ. Igyekszik részrehajlatlan lenni.

Készséggel kijelentjük, hogy N. L.-nek egyáltalán nem volt célja a szerző úr egyéni és írói reputációját sérteni. Vette a könyvet, a mint

van; nem bántotta az író, csak annyiban szólt róla talán egy helyen, a mennyiben a könyvek mégis tükrözik az író egyéniségét, de egyáltalán nem személyeskedett. Arra sem volt oka, hogy elfogultság vezesse, sőt szívesebben írt volna a könyvről sok szépet, ha meggyőződése engedte volna. A szerző úrnak szépirodalmi, költői, nevelői érdemei és nyelvismerete mind érintetlenek maradnak; hiszen pl. azon a tényen úgy sem lehet többé változtatni, hogy «költeményei a Fővárosi Lapokban is közöltetett».

De bármily tisztelettel van is N. L. a szerző úr személye iránt, azt nem lehet tőle kivánni, hogy a könyvet is okvetetlenül jónak tartsa. A könyvben foglalt cikkeket sehogy sem tudja «Pædagogiai értekezések»-nek elfogadni. Akármennyi hasznos tudnivaló van is a könyvben — hisz némely zsebnaptárban is van, — az nem teszi a könyvet sem értekezések gyűjteményévé, sem pædagogiaiává. Hiába hivatkozik a szerző úr «a legelterjedtebb jóhírnevű Budapesten megjelenő legtekintélyesebb szaklapokra» (bezzeg mást beszél az Egyetértés, mint a szerző úr idézte lapok!), a «Magyar Pædagogia» bírálójának szintúgy meglehet a maga véleménye, mint a többieknek megvan (vagy nincs). Azt pedig ki tagadta valaha, hogy gróf Csáky Albin udvarias ember, a ki megköszöni a figyelmet. Ha a szerző úr megküldte neki könyvét, természetes, hogy «sajátkezüleg írott írónak küldött levelében» elismerését nyilvánítja. Victor Emánuel sem tagadott meg egy szívtart vagy egy szent Móríz-rendet senkitől. A «Magyar Pædagogia» bírálója csak nem hunyhat szemet arra, hogy Pædagogiai értekezéseknek hirdesse magát egy könyv, a melyben egyetlen «pædagogiai értekezés» sincs a szó elfogadott értelmében. Ha pedig nem értekezéseket akart írni a szerző, minek címezte értekezéseknek? Különbön bírálónk fentartja azt is, hogy a könyvben levő cikkek közt az elvi irányúak annak a célznak sem felelnek meg, melynek e könyv száma van. Legjobb az ismeretterjesztő és a tudnivalókat tartalmazó közlemények.

De talán legmelegebben védi a szerző úr könyvének *stilusát*. Szerinte a bíráló nem ért a stilus dolgához, mert ha értene, látná, hogy nem is közönséges prózával, hanem irodalmi színvonalon álló prózával van a könyvnek minden egyes sora írva; kérjen véleményt a bíráló szépirodalmi írótól. — Azt hisszük, fölösleges lenne e kérdésben pl. Gyulai Pált fászsztani. A bíráló épen a stilusra nézve is tanácsot tartott e folyóirat szerkesztőjével, a kinék mesterségénél fogva kötelessége annyit érteni a stilushoz, a mi ez esetben elégséges, és a szerkesztő e pontban is teljesen egyetértett N. L. bírálóval. A mennyiben mégis ez nem nyugtatná meg a szerző urat: van a felebbezésre egy forum: t. olvasóink maguk. Előttök van ime a szerző úr nyílt levele, nézzék meg annak a stilusát, olyan a Pædagogiai Értekezéseké is. A bíráló is hiszi, hogy «nem fogja magát az olvasók válasz-adásával megszégyelni».

Azonban már nagyon sokat beszéltünk e könyvről; kárpótlásul emeljünk ki végül egy tanulságot. Nem azt, hogy az emberek nem szeretik a kritikát — hisz ez régi dolog, hanem azt, a mire e könyv kelendősége tanít bennünket. Ha e könyv a maga vegyes tartalmával és felszeg stilusával olyan sikert tudott elérni, hogy pár hónap alatt új kiadása készül, minő tere lenne nálunk egy olyan gyakorlati irányú könyvnek, mely pædagogiaibb szellemmel és élvezetesebb előadással lenne megírva!

A szerkesztő.